

Економічна теорія

Тема 4. Економічні системи і ринкова економіка

ПЛАН

- 1. Економічні системи: зміст, класифікація, еволюція. Особливості розвитку перехідних економік.**
- 2. Товарне виробництво та його типи. Товар і гроші.**
- 3. Ринок: сутність і функції. Інфраструктура ринку.**
- 4. Попит та пропозиція. Ринкова рівновага.**

1. Економічні системи: зміст, класифікація, еволюція. Особливості розвитку перехідних економік

Економічна система – сукупність взаємопов'язаних і певним чином упорядкованих елементів економіки, що утворюють економічну структуру суспільства, яка забезпечує розв'язання фундаментальних економічних проблем: що, як, для кого, де виробляти та як розподілити вироблене.

Основні складові економічних систем: продуктивні сили, економічні відносини, механізм господарювання.

Основні підходи до типологізації економічних систем

Формаційний підхід

Соціально-економічна формація - єдність способу виробництва (продуктивні сили та виробничі відносини) та надбудови (політичні й правові ідеї, філософія, мораль, мистецтво, релігія, держава, політичні партії, культосвітні та професійні установи й організації, церква тощо)

Цивілізаційний підхід

Цивілізація – історично конкретний стан суспільства, який характеризується досягнутим рівнем продуктивних сил, особливою економічною формою виробництва (система економічних відносин) і відповідною духовною культурою

Стадійний підхід

Типологізація економічних систем залежно від рівня продуктивних сил і **стадій технологічного розвитку суспільства.**

Функціональний підхід

Господарський механізм – сукупність форм і методів регулювання економічної поведінки суб'єктів господарювання на основі економічних законів, ринкового механізму, державно-правових важелів, формальних та неформальних соціальних норм та ін.

Типи економічних систем

Формаційний підхід (основний критерій – власність)

Соціально-економічні формації:
первіснообщинна;
рабовласницька;
феодальна;
капіталістична;
комуністична.

Цивілізаційний підхід (багатофакторний)

Суспільство:
Доіндустріальне (аграрна цивілізація);
Індустріальне (індустріальна цивілізація);
Постіндустріальне (інформаційна цивілізація)

Стадійний підхід

Суспільство:
Традиційне;
Перехідне;
Що зазнає процесу зрушень;
«Зріле», індустріальне;
Масового споживання

Функціональний підхід

Економічні системи:
традиційна;
центральньо-керована (командно-адміністративна);
ринкова;
змішана

Типи економічних систем за цивілізаційним підходом

Критерії	Доіндустріальне суспільство	Індустріальне суспільство	Постіндустріальне суспільство
Основна галузь	Сільське господарство	Промисловість	Сфера послуг
Основний ресурс	Земля	Капітал	Інформація
Форма в власності за історичним підходом	Первісно-общинна, рабовласницька, феодална	Капіталістична	Капіталістична
Основний тип власності	Спільна, приватна	Приватна	Приватна
Технологічний спосіб виробництва	Ручний	Машинний, автоматизований	Інформаційний
Основа технології	Людина (фізична сила)	Машина	Людина (інтелект)
Регулятори	Звичаї, традиції, держава, ринок	Ринок, держава	Ринок, держава, корпорації, громадянське суспільство
Основні інститути (форми соціальної організації)	Церква і армія	Корпорація	Університети

Індустріальні революції

Індустріальна революція 1.0

Механізація, сила води, парові двигуни

Індустріальна революція 2.0

Масове виробництво, конвеєр, електрика

Індустріальна революція 3.0

Автоматизація, комп'ютер, Інтернет

Індустріальна революція 4.0

Роботизація, Інтернет речей, штучний інтелект,
цифрова революція.

Цифрова економіка - виробництво, купівля-продаж, постачання продуктів і послуг через комп'ютерні мережі. Інтернет-економіка, електронний бізнес, електронна комерція.

Типи економічних систем за функціональним підходом

Традиційна (самодостатня) економічна система базується на традиціях, звичаєвому праві, культових обрядах, які визначають економічний вибір. У сучасний період найбільш *характерними рисами країн з традиційною економікою* є панування натурально-общинних форм господарювання, багатоукладність економіки, примітивна техніка виробництва з широким застосуванням ручної некваліфікованої праці та найпростіших форм її організації.

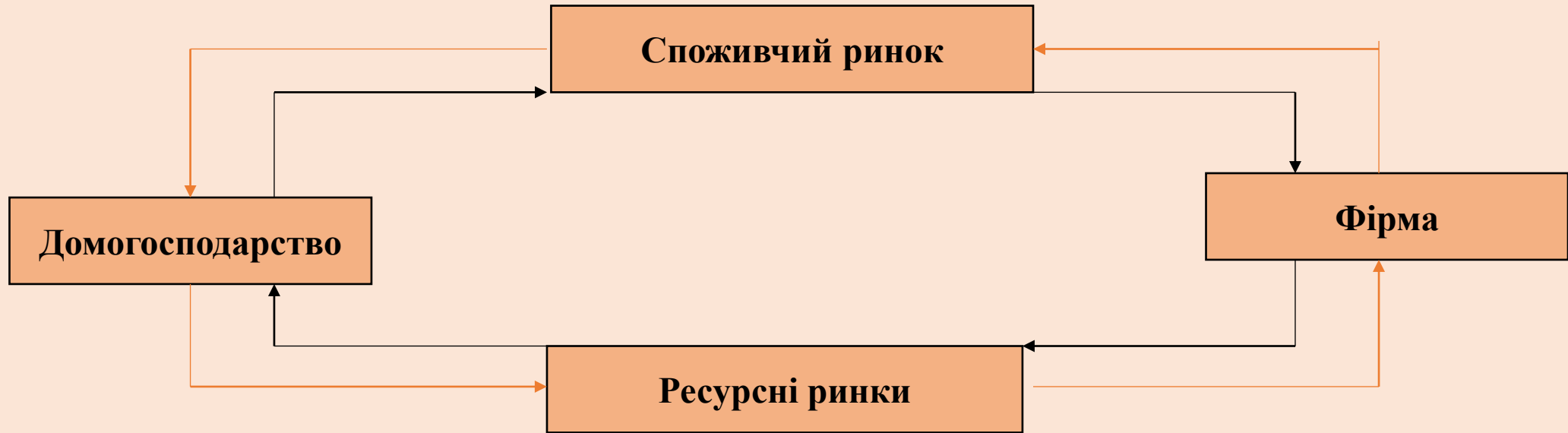
Центрально-керована (командно-адміністративна) економічна система характеризується монополією держави на ресурси яка здійснює регулювання економічних процесів на всіх рівнях. *Характеристики:* монополія державної власності та контроль держави над економікою, директивне планування, адміністративні методи управління, пріоритет виробництва та виробничих цілей.

Ринкова економічна система базується на ринковому механізмі розв'язання фундаментальних економічних проблем: що, як, для кого, де виробляти та як розподілити вироблене.

Ринкова економічна система вільної конкуренції характеризується пріоритетом ринкового механізму саморегулювання, невтручанням держави у процеси економічного вибору суб'єктів економіки, вільною конкуренцією, пріоритетом приватних економічних інтересів.

Змішана економіка характеризується різноманіттям форм власності та господарювання за рівноправного становища всіх суб'єктів підприємницької діяльності; поєднанням механізмів ринкового саморегулювання з державним регулюванням економіки, розвитком корпоративного регулювання. Поняття «змішана економіка» введено в науковий обіг Дж. М. Кейнсом - сукупність різних форм власності та різних методів регулювання макроекономічної політики.

Кругообіг товарів, ресурсів, грошей у ринковій економічній системі

—> Рух товарів та ресурсів
—> Рух грошей

Перехідна (транзитивна) економіка – економіка у історичний період зміни економічних систем, характеристиками якої є багатокладність, несталість, суперечливість, інерційність, інтенсивний розвиток нових економічних форм; альтернативність.

Трансформаційна економіка – стан економіки, якому притаманні складні процеси перетворень, внаслідок яких

2. Товарне виробництво та його типи. Товар і гроші

Натуральне господарство- виробництво продуктів для задоволення потреб виробника

Умови товарного
виробництва

Суспільний поділ праці

Економічна відокремленість виробника на
основі приватної власності

Товарне виробництво – виробництво товарів для задоволення суспільних потреб через ринок

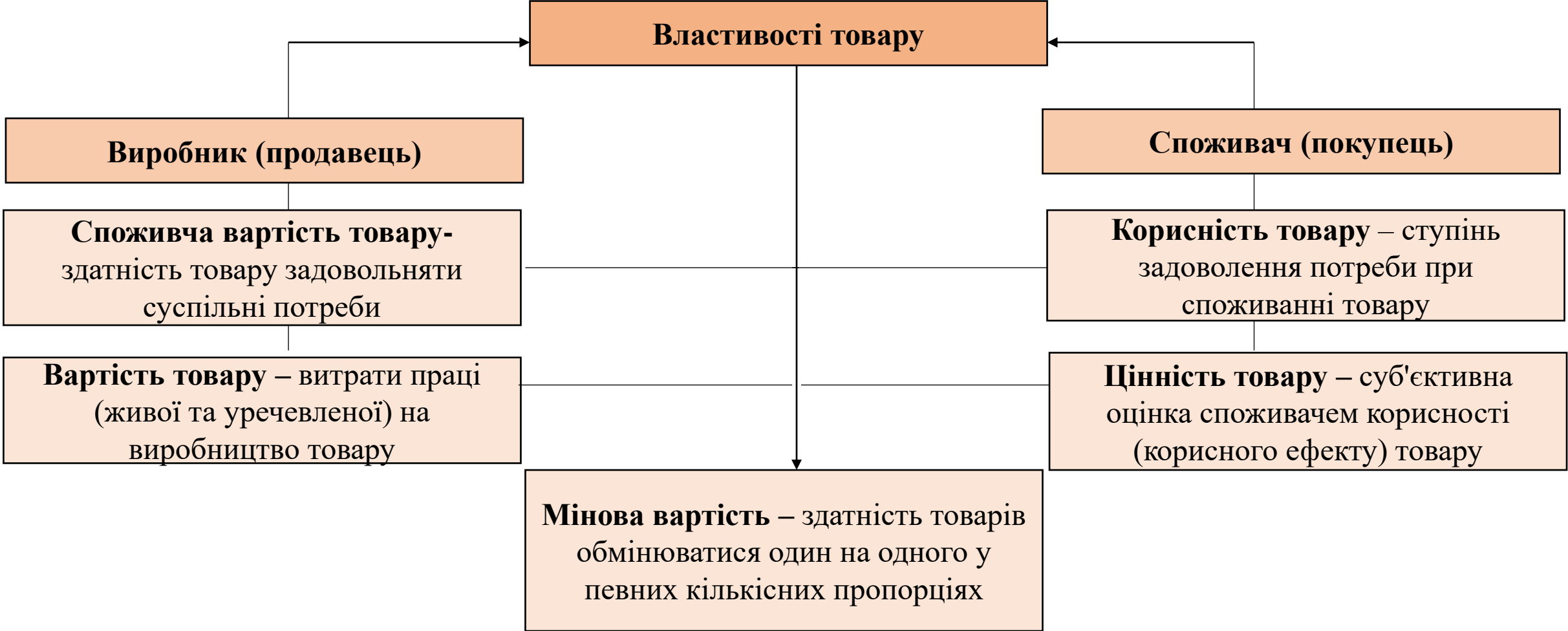
Типи товарного виробництва

Просте товарне виробництво –
виробництво товарів на основі власності і
праці виробника з метою задоволення його
потреб через ринок; уклад ринкової
економічної системи

Капіталістичне товарне виробництво –
виробництво товарів на основі власності на
капітал і найманої праці з метою отримання
власником капіталу прибутку шляхом купівлі-
продажу на ринку; всеохоплююча форма
господарювання в ринковій економічній системі

Товар -
продукт праці, призначений для обміну шляхом купівлі-продажу на ринку;
все, що продається та купується на ринку;
об'єкт попиту та пропозиції на ринку

Гроші – товар, що є загальним еквівалентом вартості інших товарів;
все, що виконує функції грошей

Функції грошей

Міра вартості
Ціна- грошове
визначення вартості
товару

Засіб обігу (Т-Г-Т)

Засіб нагромадження
та збереження вартості

Засіб платежу

Світові гроші

Закон грошового обігу

Рівняння обміну І. Фішера

$$MV=PQ, \text{ де}$$

M – грошова маса;

V – швидкість обігу грошової одиниці;

P – ціни;

Q – кількість товарів, що пропонуються на ринку

$$M=PQ/V$$

Кількість грошей, необхідних для обігу (K_r)

$$K_r = \Sigma TЦ - K_p + П - ВП / O, \text{ де}$$

$\Sigma TЦ$ – сума цін товарів на ринку;

K_p - сума цін товарів, які продані у кредит;

$П$ - платежі, за якими настав строк виплати;

$ВП$ - сума платежів, що взаємно погашаються;

O - швидкість обігу грошових одиниць

3. Ринок: сутність і функції. Інфраструктура ринку

Ринок:

- соціально-економічний механізм, що забезпечує поєднання покупців (споживачів) і продавців (виробників) товарів;
- система економічних відносин між економічними агентами з приводу купівлі-продажу товарів;
- механізм координації економічного вибору

Функції:

регулююча;
стимулююча;
розподільча;
алокаційна;
інформаційна;
сануюча;
посередницька;
інтеграційна

Структура:

За суб'єктами-

домогосподарства, фірми та ін.
суб'єкти підприємництва,
суб'єкти державного сектору
економіки, іноземні суб'єкти;

За об'єктами –

ринки праці, землі, капіталу,
предметів споживання, послуг,
ринок науково-технічних
розробок та інформації, грошей,
цінних паперів, валютний,
інтелектуальної власності,
страховий та ін.

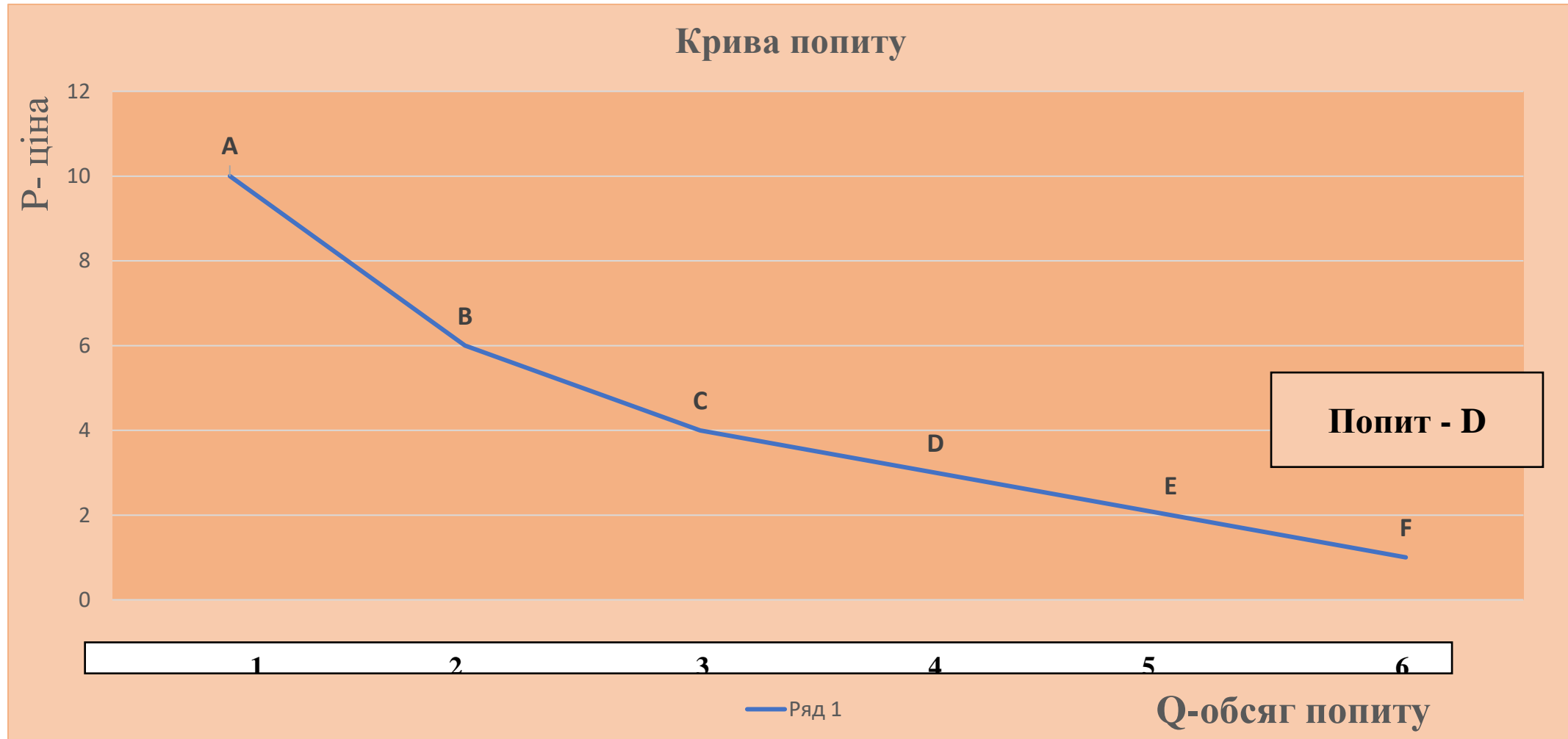
Види:

споживчий;
ресурсний;
фінансовий;
регіональний;
національний
світовий;
вільний;
регульований.

Інфраструктура:

сукупність
організацій, установ,
що забезпечують
функціонування ринку - біржі,
банки, фінансово-кредитні
посередники, комерційні
фонди, страхові агенції,
служби зайнятості, торговельні
та інші організації.

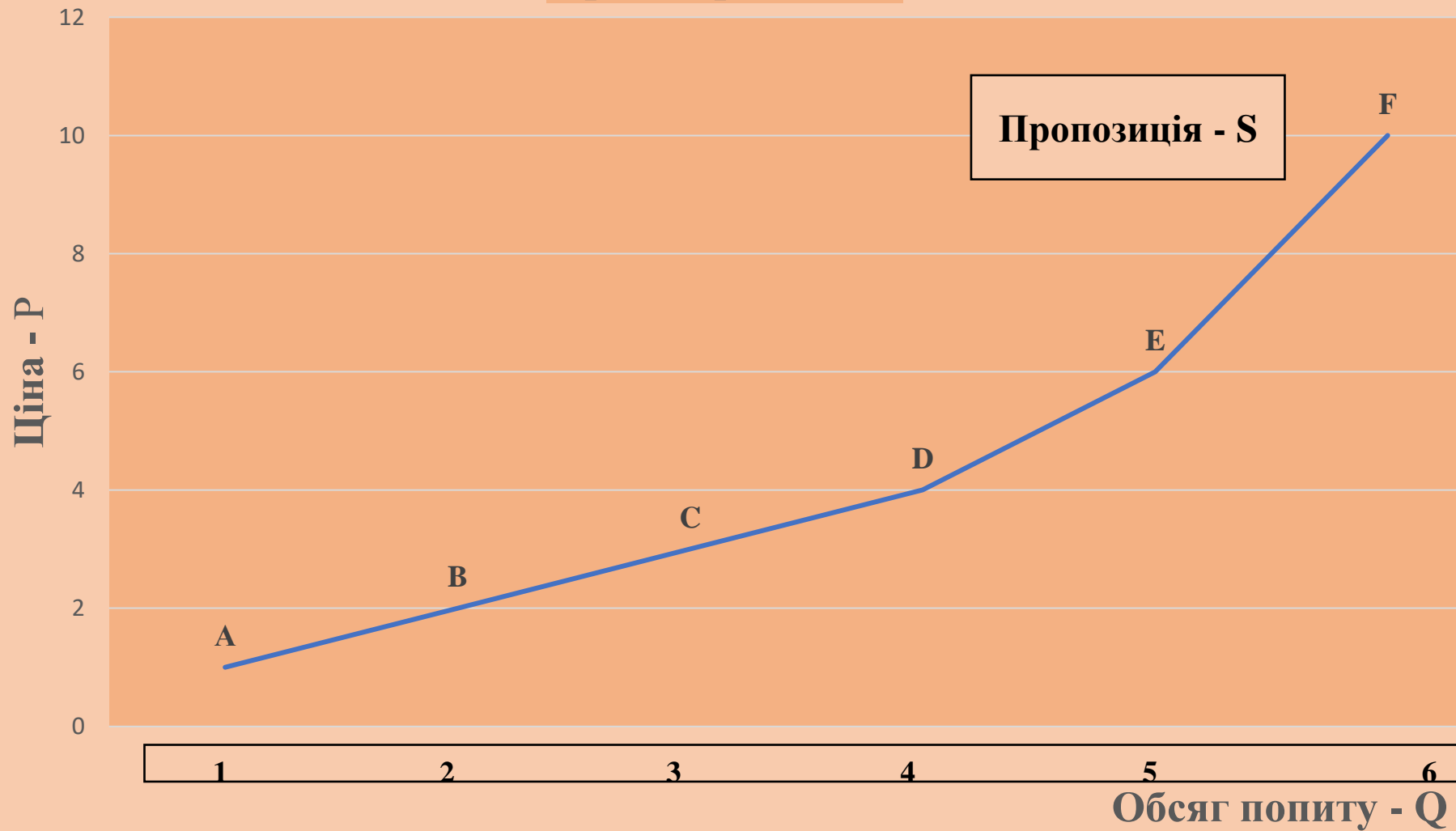
4. Попит та пропозиція. Ринкова рівновага

Попит – потреба у товарі, який покупець спроможний оплатити при певному рівні його ринкової ціни; платоспроможна потреба. **Обсяг попиту** – кількість одиниць товару, що купується на ринку при певному рівні його ринкової ціни.

Закон попиту: за незмінності всіх інших факторів зниження ціни обумовлює зростання обсягу попиту. **Нецінові чинники попиту:** кількість та доходи покупців, ціни на товари-субститути та комплементарні товари, уподобання та

Крива пропозиції

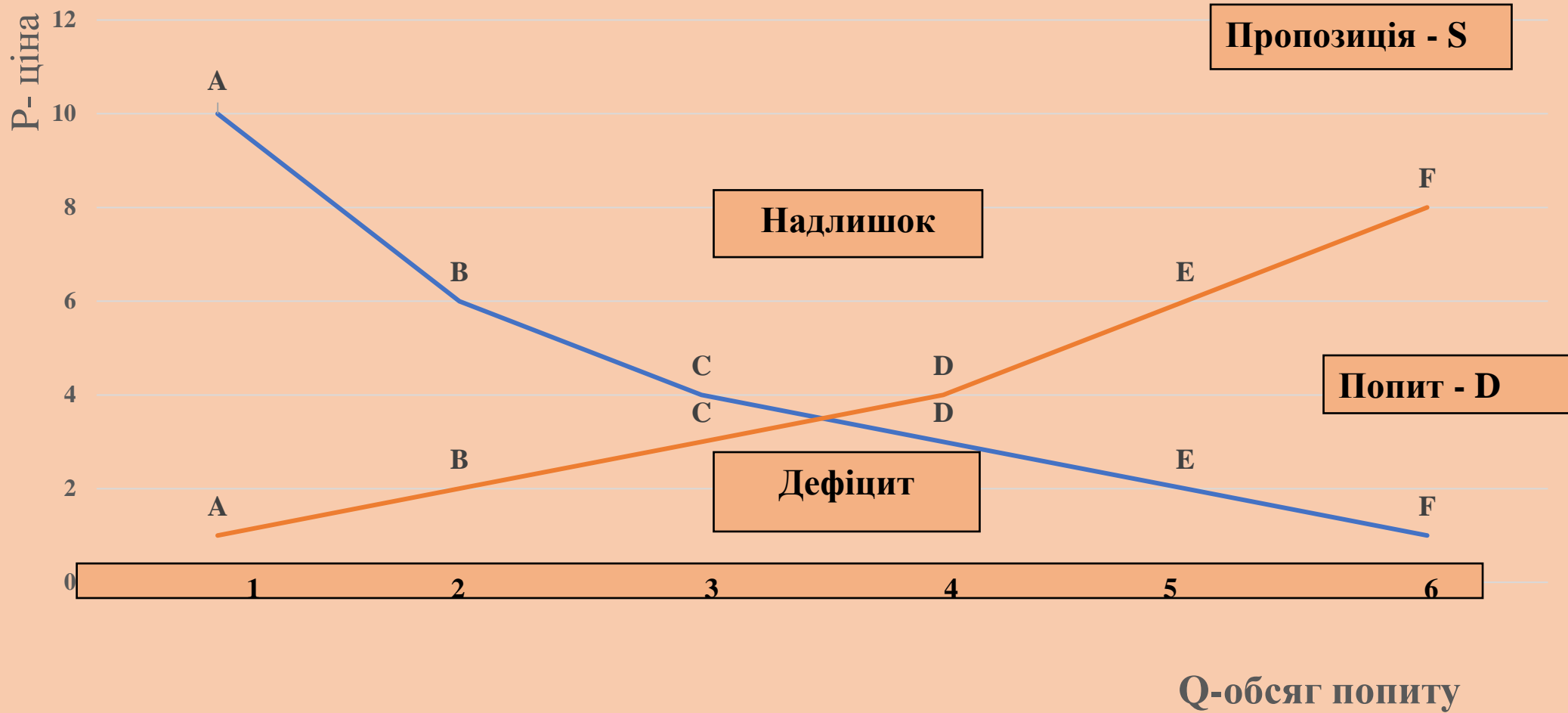
Пропозиція – певна кількість товарів, що знаходиться на ринку чи може бути доставлена на ринок.

Обсяг пропозиції – кількість одиниць товару, що продається на ринку при певному рівні його ринкової ціни

Закон пропозиції: за незмінності всіх інших факторів зниження ціни обумовлює зменшення обсягу пропозиції

Нецінові чинники пропозиції: кількість продавців, ціни на ресурси, час, оподаткування, очікування продавців

Ринкова рівновага

Ринкова рівновага – рівняння попиту пропозиції
 $D=S$